

Modelování ekonomických časových řad

Semestrální práce do předmětu
Modely ekonomických časových řad

Obsah

Úvod	3
Analýza jednorozměrných nestacionárních nesezónních časových řad	3
Analýza dvojrozměrné časové řady	11

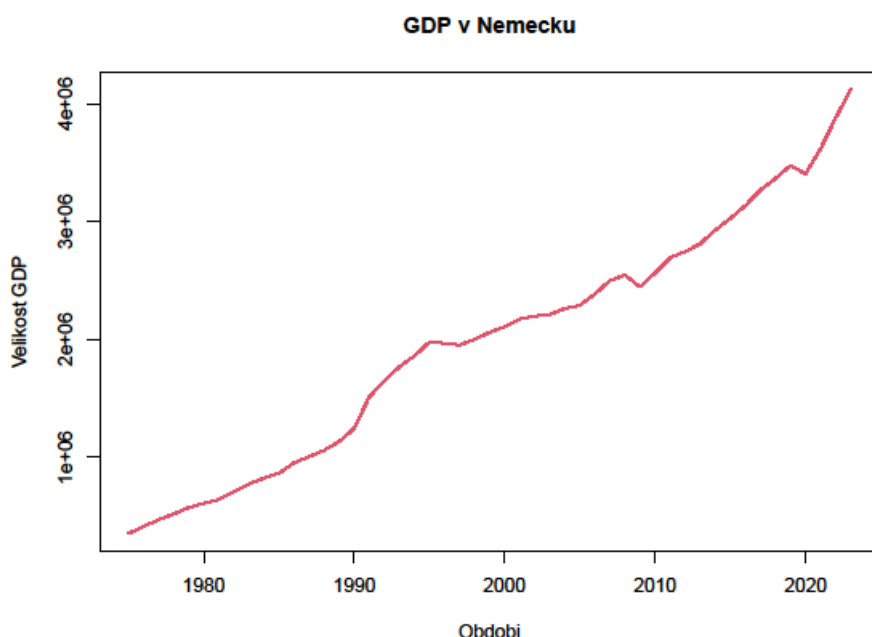
Úvod

Budeme modelovat ekonomickou časovou řadu HDP v Německu. Data ve formátu Excel a skript v jazyce R budou přiloženy v příloze. Pracujeme s knihovnami v jazyce R jako jsou *readxl* pro načtení excelového souboru, *tseries* pro analýzu časových řad, *forecast* pro předpovídání a *urca* pro jednorozměrné testy časových řad.

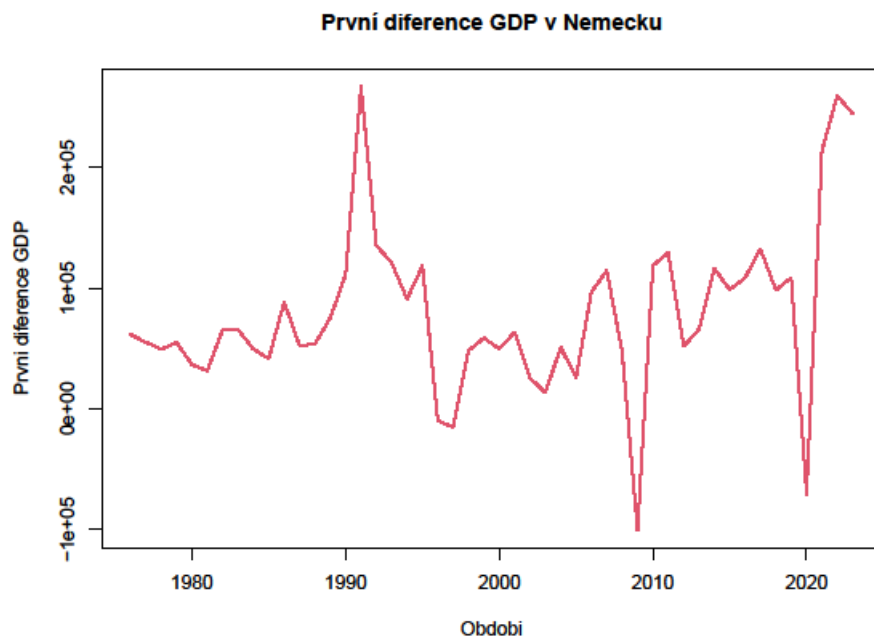
V druhé části se budeme věnovat časové řadě o dvou rozměrech: HDP v ČR a Mzdy a platy v ČR. Načítáme knihovny *tseries*, *forecast*, *readxl*, *urca*, *vars*.

Analýza jednorozměrných nestacionárních nesezónních časových řad

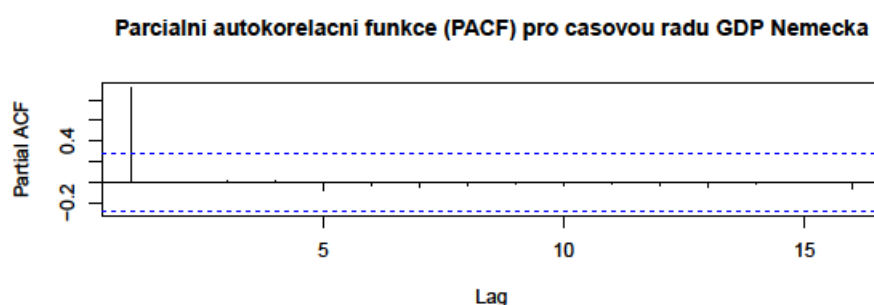
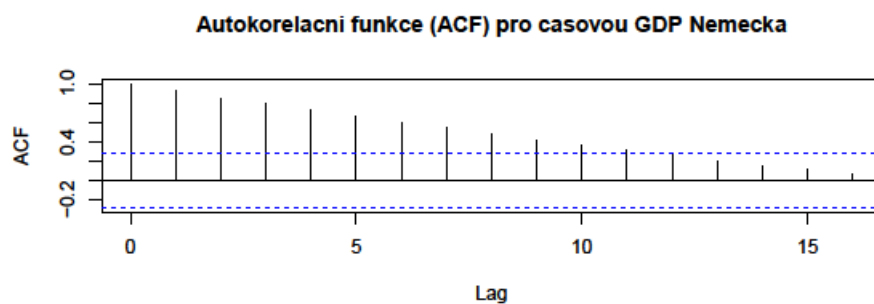
Data načítáme ze souboru *project_data.xlsx* a vybíráme list *Sheet1*. Odstraňujeme řádky obsahující chybějící hodnoty. Převedeme sloupec *GDP* na numerický formát, aby bylo možné s ním pracovat jako s číselnými hodnotami. Vytváříme časovou řadu GDP z dat s počátečním bodem určeným minimálním časovým indexem (rok 1975) a frekvencí 1. Řadu si vizualizujeme:

Dále si zobrazíme první diferenci řady. První diference se často používají k transformaci nestacionárních řad na stacionární formu, což usnadňuje analýzu a predikci.

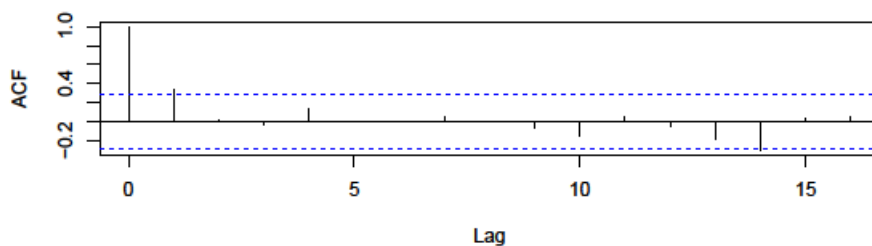
Dále porovnáváme autokorelační funkci (ACF) a parciální autokorelační funkci (PACF).

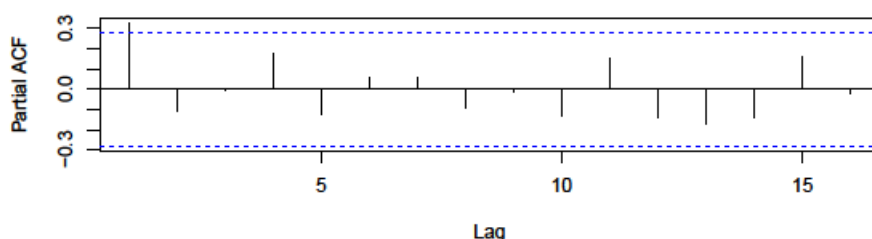
Z vizualizace lze vyčíst, že se jedná o typický průběh ACF a PACF pro autoregresní proces prvního řádu $AR(1)$ ve tvaru $Y_t = \phi_1 Y_{t-1} + a_t$, kde $\phi \in (0,1)$.

Zobrazení ACF a PACF pro první diference časové řady GDP může poskytnout informace o autokorelaci či stacionaritě v upravených datech.

Autokorelační funkce (ACF) pro časovou řadu prvních diferencí GDP Německa

Parcialní autokorelační funkce (PACF) pro časovou řadu prvních diferencí GDP Německa

Vidíme, že jsou první difference časové řady stacionární, což může naznačovat, že byly úspěšně odstraněny trendy nebo sezónní vzory.

Vbudovanými testy v jazyce R na jednotkový kořen, jako jsou Augmented Dickey-Fuller, Phillips-Perron a KPSS (*funkcemi* `adf.test()`, `pp.test()`, `kpss.test()` v R) si numericky ověříme stacionaritu řad. Výsledek ADF testu pro neupravenou časovou řadu GDP ukázal Dickey-Fuller statistiku rovnu -0.98619 s p-hodnotou 0.9311. Vzhledem k tomu, že p-hodnota je vyšší než běžně používaná hladina významnosti 0.05, nemůžeme zamítnout nulovou hypotézu, a tedy nemáme dostatek důkazů pro to, abychom tvrdili, že neupravená časová řada je stacionární. Výsledek PP testu pro neupravenou časovou řadu GDP ukázal Dickey-Fullerovu statistiku -3.7118 s p-hodnotou 0.8996. Opět, pokud bychom zvolili hladinu významnosti 0.05, nedostáváme se do oblasti zamítnutí nulové hypotézy o přítomnosti jednotkového kořene. Výsledek KPSS testu pro neupravenou časovou řadu GDP ukázal testovací statistiku 1.3106 s p-hodnotou 0.01. Vzhledem k tomu, že p-hodnota je menší než běžně používaná hladina významnosti 0.05, zamítáme nulovou hypotézu o stacionaritě, což naznačuje, že neupravená časová řada není stacionární. Třemi testy jsme si tedy utvrdili, že řada je nestacionární.

Provedeme testy i na diferencovaných datech, abychom se ujistili, že jsme dosáhli požadované stacionarity po diferencování. Provedli jsme ADF test na prvních diferencích časové řady. Výsledek ukázal Dickey-Fuller statistiku -1.9401 s p-hodnotou 0.598. P-hodnota je vysoká, což znamená, že nemůžeme zamítnout nulovou hypotézu o přítomnosti jednotkového kořene, ale na druhou stranu to naznačuje, že první difference jsou stacionární. Dále jsme provedli PP test na prvních diferencích časové řady. Výsledek ukázal Dickey-Fuller statistiku -29.985 s p-hodnotou 0.01. Opět, i když p-hodnota je nízká, což naznačuje stacionaritu, nemůžeme jednoznačně zamítnout nulovou hypotézu. Po provedení KPSS testu výsledek ukázal testovací statistiku 0.28237 s p-hodnotou 0.1. Tato p-hodnota je vyšší než obvyklá hladina významnosti 0.05, což naznačuje, že neexistují dostatečné

důkazy pro zamítnutí nulové hypotézy o stacionaritě. Všemi testy jsme si utvrdili, že diferencovaná řada je stacionární.

Po provedení testů na diferencovaných datech je běžným postupem navrhnout vhodný model ARIMA pomocí funkce *auto.arima()*. Tato funkce automaticky vybírá model ARIMA na základě informací z analýzy časové řady.

Model pro neupravenou časovou řadu (GDP):

```
## Series: GDP
## ARIMA(1,1,0) with drift
##
## Coefficients:
##          ar1      drift
##      0.3668  80250.23
## s.e.  0.1420  14647.07
##
## sigma^2 = 4.389e+09: log likelihood = -600.02
## AIC=1206.04  AICc=1206.58  BIC=1211.65
```

Model pro první diferenci časové řady (GDP):

```
## Series: diff(GDP)
## ARIMA(1,0,0) with non-zero mean
##
## Coefficients:
##          ar1      mean
##      0.3668  80250.23
## s.e.  0.1420  14647.38
##
## sigma^2 = 4.389e+09: log likelihood = -600.02
## AIC=1206.04  AICc=1206.58  BIC=1211.65
```

Oba navržené modely mají stejné hodnoty koeficientů AR(1) a driftu, což je očekávatelné, protože jsme pracovali s prvními diferencemi nebo s neupravenými daty. Tato shoda naznačuje, že první diference dosáhly stacionarity a můžeme očekávat, že modely budou mít podobné výsledky při predikci.

Tím, že je první diference stacionární, provedeme odhad ARIMA modelu naší časové řady GDP s pomocí funkce *Arima()*. Model jsme specifikovali s parametry `order=c(1,1,0)`, což znamená, že se jedná o autoregresní model prvního řádu s jedním diferencováním.

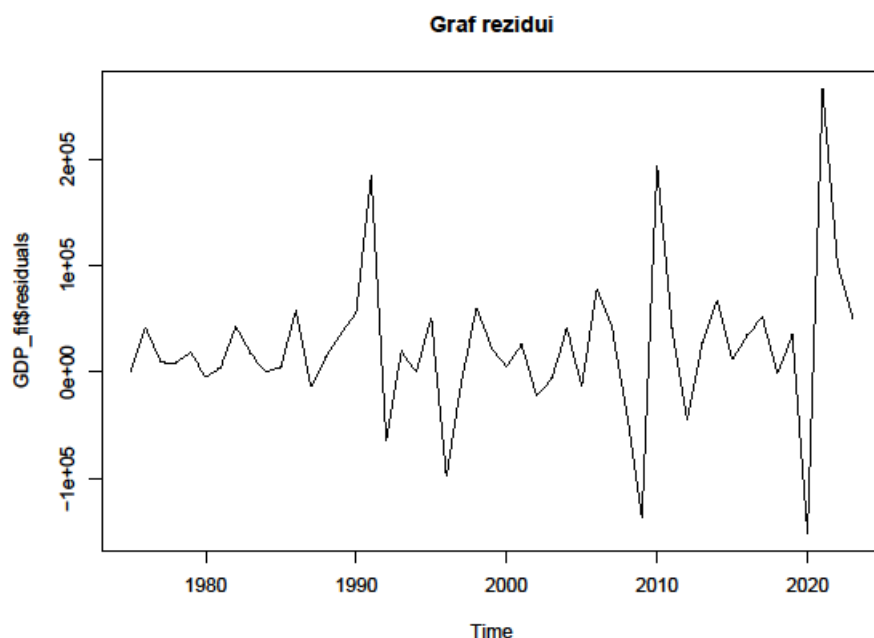
```
GDP_fit <- Arima(GDP, order=c(1,1,0))
summary(GDP_fit)
```

```
## Series: GDP
## ARIMA(1,1,0)
##
## Coefficients:
##          ar1
##      0.7455
## s.e.  0.1027
##
```

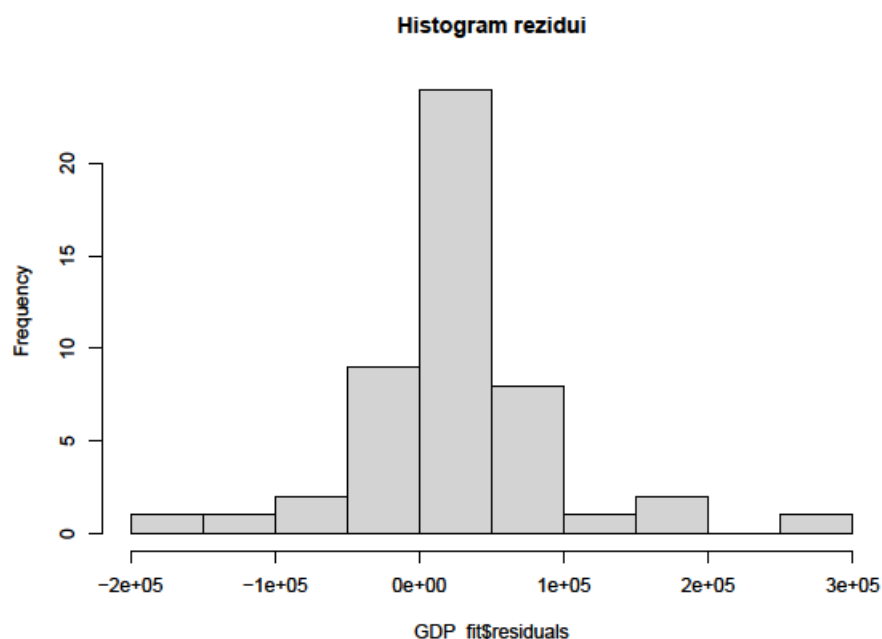
```
## sigma^2 = 5.441e+09: log likelihood = -606.02
## AIC=1216.04 AICc=1216.31 BIC=1219.79
##
## Training set error measures:
##           ME      RMSE      MAE      MPE      MAPE      MASE      A
CF1
## Training set 22875.48 72240.91 47256.26 1.441206 2.510436 0.545264 -0.23
217
```

Následně jsme vypsal shrnutí tohoto modelu pomocí funkce *summary()*. Z tohoto shrnutí můžeme vyčíst například, že se skutečně jedná o autoregresní model prvního řádu s jedním diferencováním. Odhadovaný koeficient autoregrese (*ar1*) je 0.7455 se standardní chybou 0.1027. Hodnoty AIC a BIC jsou docela nízké, což naznačuje, že model by měl být docela vhodný, avšak nemáme jiné modely, s jakými jej porovnat.

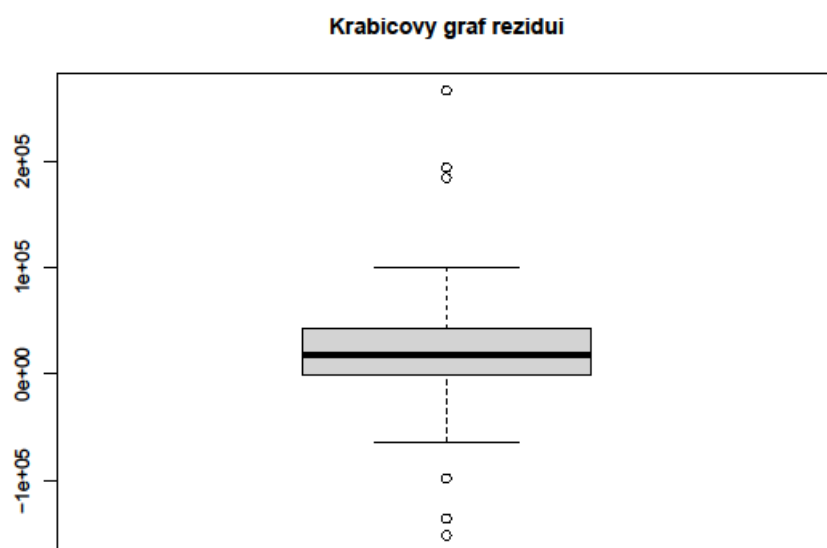
Nyní provedeme verifikaci modelu, prvně za pomoci grafů. Vizualizujeme si rezidua modelu:

Rezidua sice vykazují nějaké výkyvy, avšak ty nejsou pravidelné. Model tedy bere v úvahu sezónnost časové řady. Necháme si vykreslit histogram reziduí.

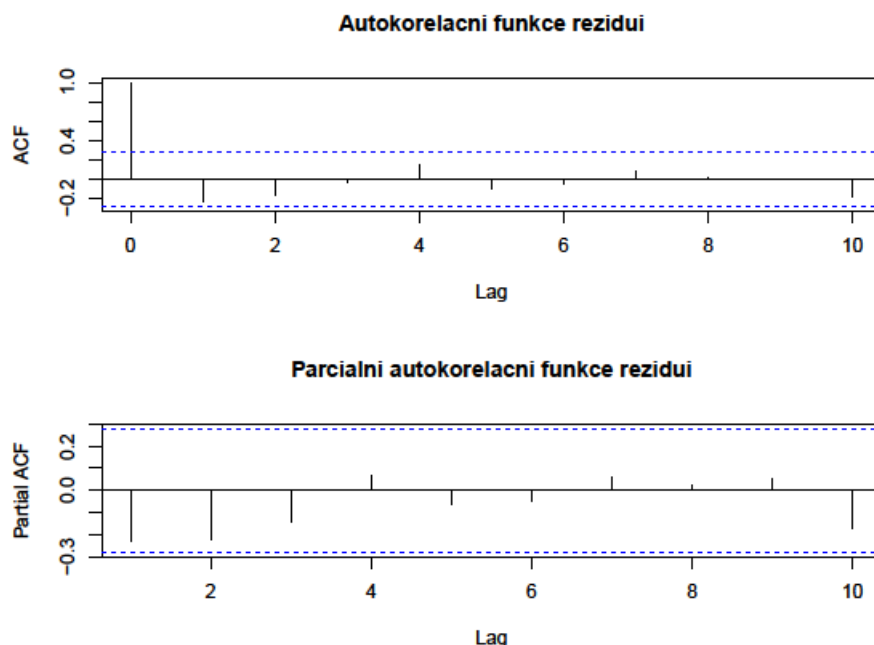

A zjišťujeme, že se rezidua řídí normálním rozdělením. Necháváme si vykreslit boxplot.

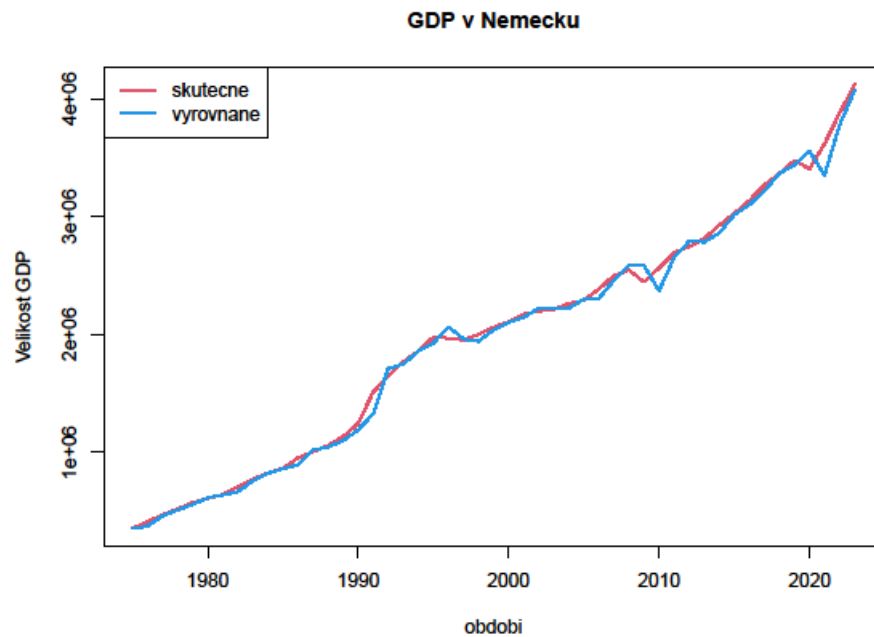
Medián reziduí se pohybuje okolo nuly. Graf je celkově symetrický nevyjímaje horního a dolního kvartilů. Nicméně můžeme pozorovat pár odlehlých pozorování. Provedeme vizualizaci autokorelační funkce (ACF) a parciální autokorelační funkce (PACF) reziduí z odhadnutého ARIMA modelu.

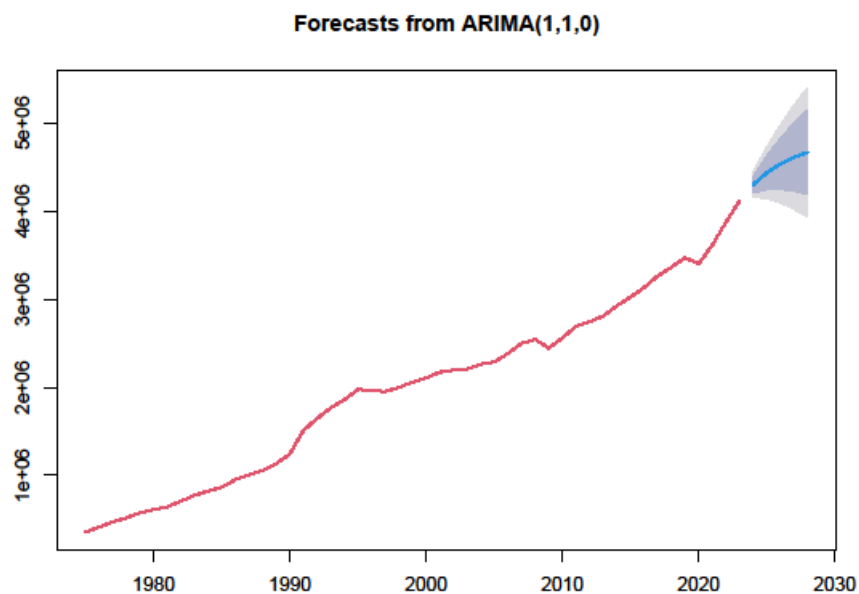

Vidíme, že je to bílý šum. Nyní provedeme na reziduích 3 testy; Box-Ljungův test, který se používá k testování nezávislosti reziduí. V našem případě je p-hodnota 0.5605, což naznačuje, že nemáme dostatek důkazů k zamítnutí nulové hypotézy nezávislosti reziduí na hladině významnosti 0.05. Shapiro-Wilkův test, který se používá k testování normality dat. V našem případě je p-hodnota 8.814×10^{-5} , což je méně než 0.05, takže máme dostatek důkazů na zamítnutí nulové hypotézy o normalitě dat. Jarque-Bera test testuje normalitu dat, ale je citlivější na odchylky od normálního rozdělení ve tvaru a šikmosti. V našem případě je p-hodnota 5.261×10^{-7} , což je méně než 0.05, takže máme dostatek důkazů na zamítnutí nulové hypotézy o normalitě dat.

Dále si zobrazíme samotný model v porovnání s našimi daty.

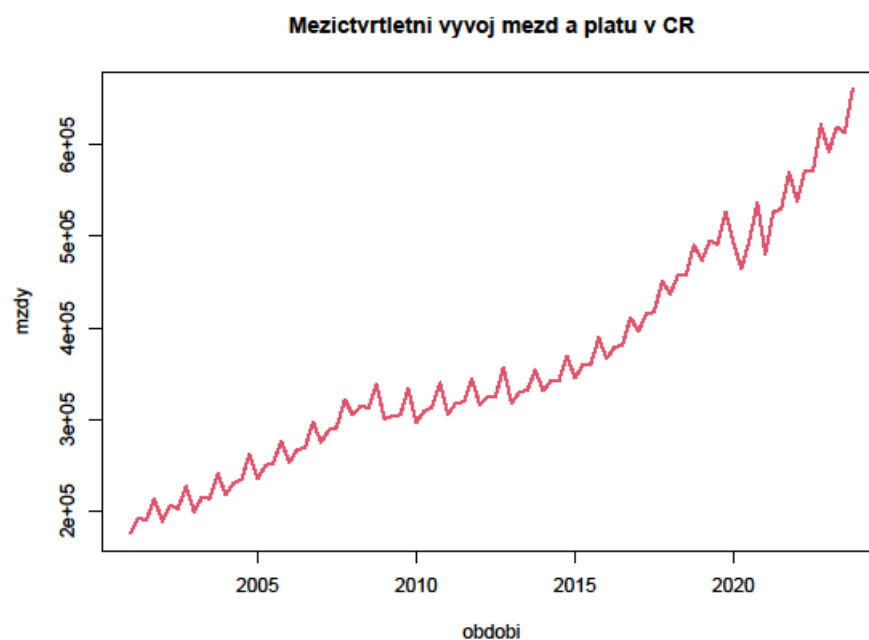
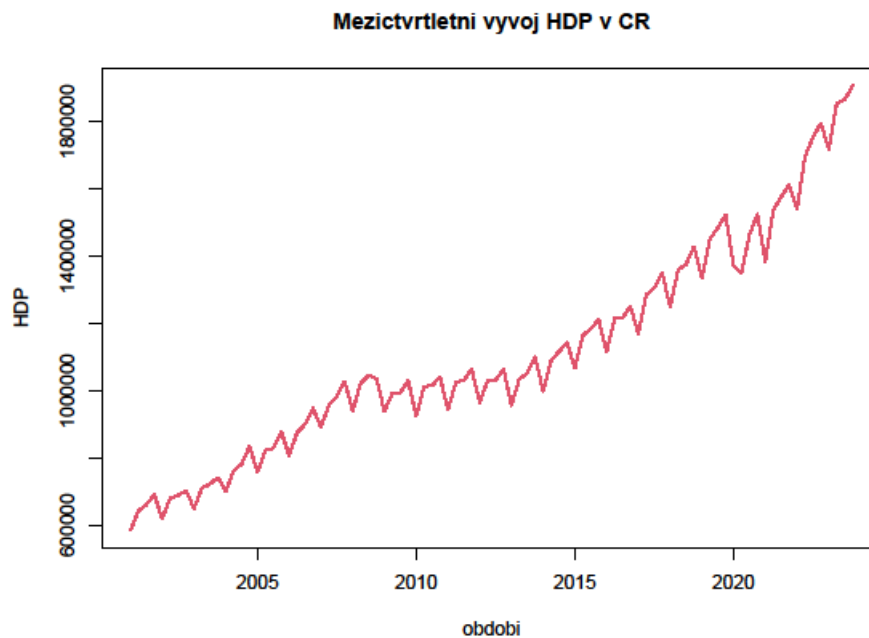
Vidíme, že na pohled model velmi dobře fituje naše data. A nakonec provedeme predikci na základě našeho modelu do následujících 5 let.

Predikce nám vyšla pozvolna rostoucí pro HDP v Německu pro všechny body v 95% intervalu spolehlivosti predikce.

Analýza dvojrozměrné časové řady

Jak už bylo zmíněno, jedná se o dvě časové řady: HDP v ČR a Mzdy a platy v ČR. Obě řady mají počátek v roce 2001 a konec v roce 2023. Záznamy jsou kvartální (tedy máme 92 záznamů).

Již po vizualizaci je možné si všimnout, že obě řady jsou nestacionární a bude potřeba je diferencovat. Ověříme si to adf testem.

```
adf.test(HDP)
```

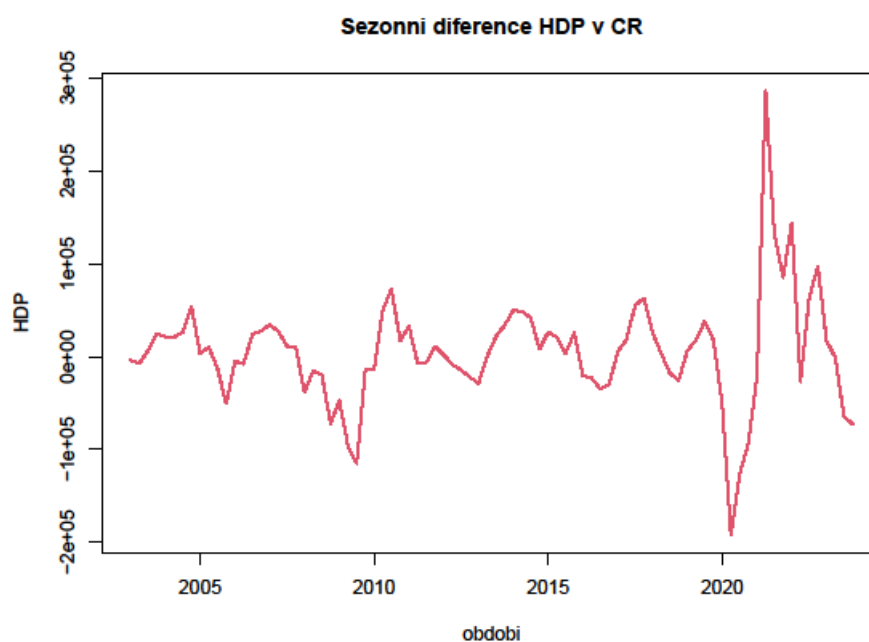
```
##
## Augmented Dickey-Fuller Test
##
## data: HDP
## Dickey-Fuller = -0.42144, Lag order = 4, p-value = 0.9834
## alternative hypothesis: stationary

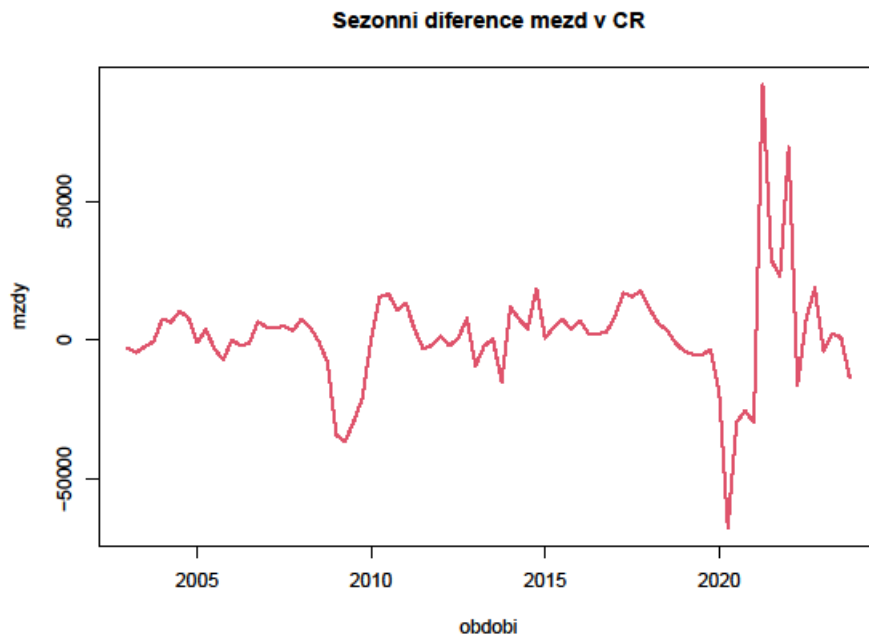
adf.test(mzdy)

## Warning in adf.test(mzdy): p-value greater than printed p-value

##
## Augmented Dickey-Fuller Test
##
## data: mzdy
## Dickey-Fuller = 0.16877, Lag order = 4, p-value = 0.99
## alternative hypothesis: stationary
```

V obou případech s p-hodnotami mnohem vyššími než hladina významnosti 0,05; není dostatek důkazů pro zamítnutí nulových hypotéz. Nulové hypotézy tedy nezamítáme, což naznačuje, že řady jsou nestacionární. Řady tedy sezónně diferencujeme.

Ověříme Phillips-Perron testem stacionaritu.

```
pp.test(HDP_diff) # Phillips-Perron test

##
##  Phillips-Perron Unit Root Test
##
## data:  HDP_diff
## Dickey-Fuller Z(alpha) = -23.941, Truncation lag parameter = 3, p-value
## = 0.02233
## alternative hypothesis: stationary

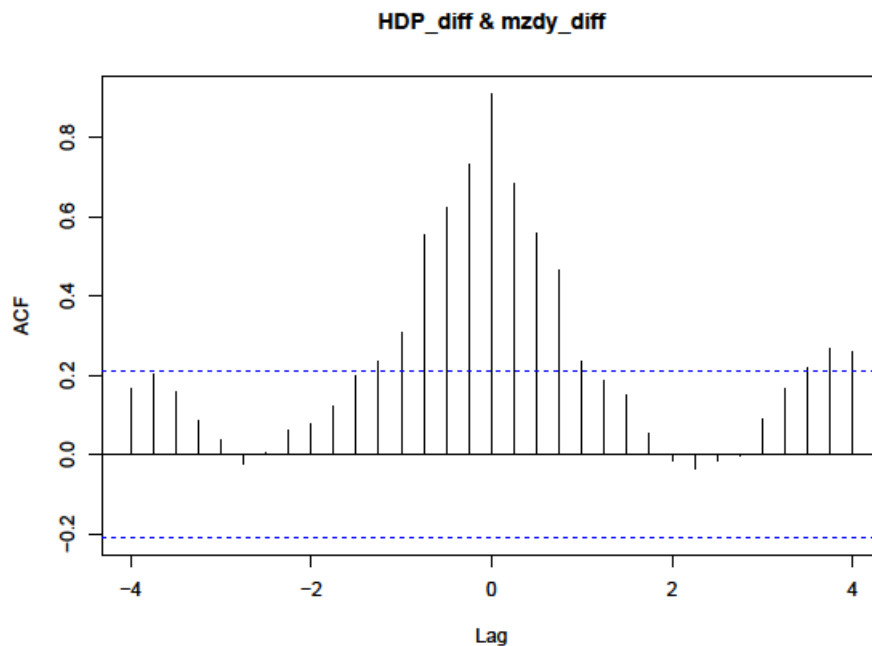
pp.test(mzdy_diff) # Phillips-Perron test

## Warning in pp.test(mzdy_diff): p-value smaller than printed p-value

##
##  Phillips-Perron Unit Root Test
##
## data:  mzdy_diff
## Dickey-Fuller Z(alpha) = -32.7, Truncation lag parameter = 3, p-value =
## 0.01
## alternative hypothesis: stationary
```

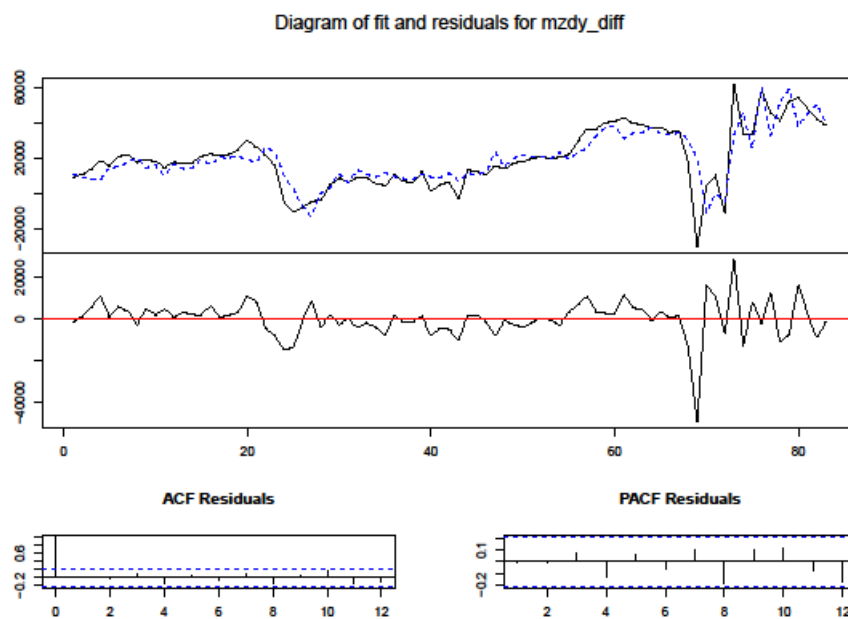
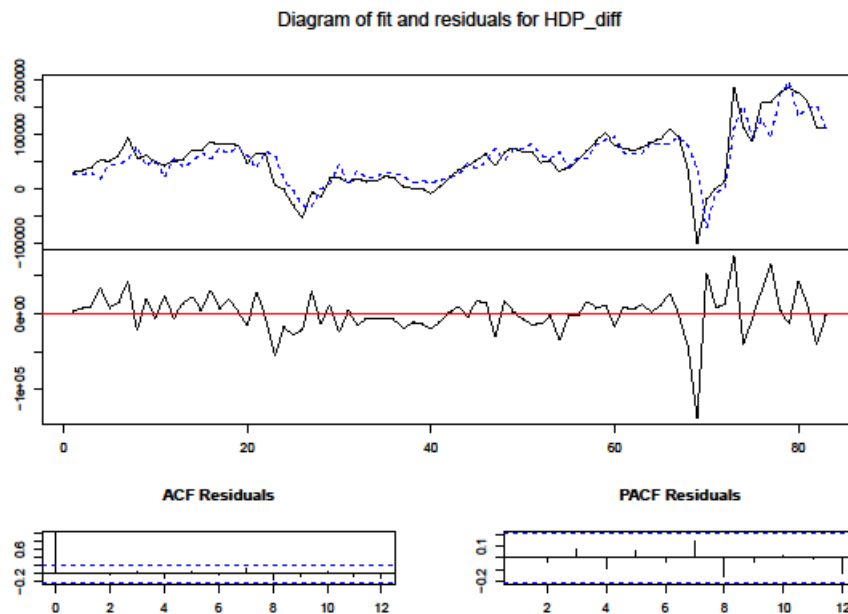
Pro obě proměnné zamítáme nulovou hypotézu a nestacionaritě a nezamítáme alternativní hypotézu na hladině významnosti 0,05.

Necháme si vykreslit křížový korelogram.

Vysoká hodnota křížové korelace při zpoždění (lag) 0, blízko k 0.8, naznačuje, že existuje silná lineární pozitivní závislost mezi změnami mezd a změnami hrubého domácího produktu v tom samém časovém okamžiku. Pokles hodnoty křížové korelace se zvětšujícím se zpožděním naznačuje, že změny v jedné proměnné mají tendenci se projevovat v druhé proměnné s určitým časovým zpožděním.

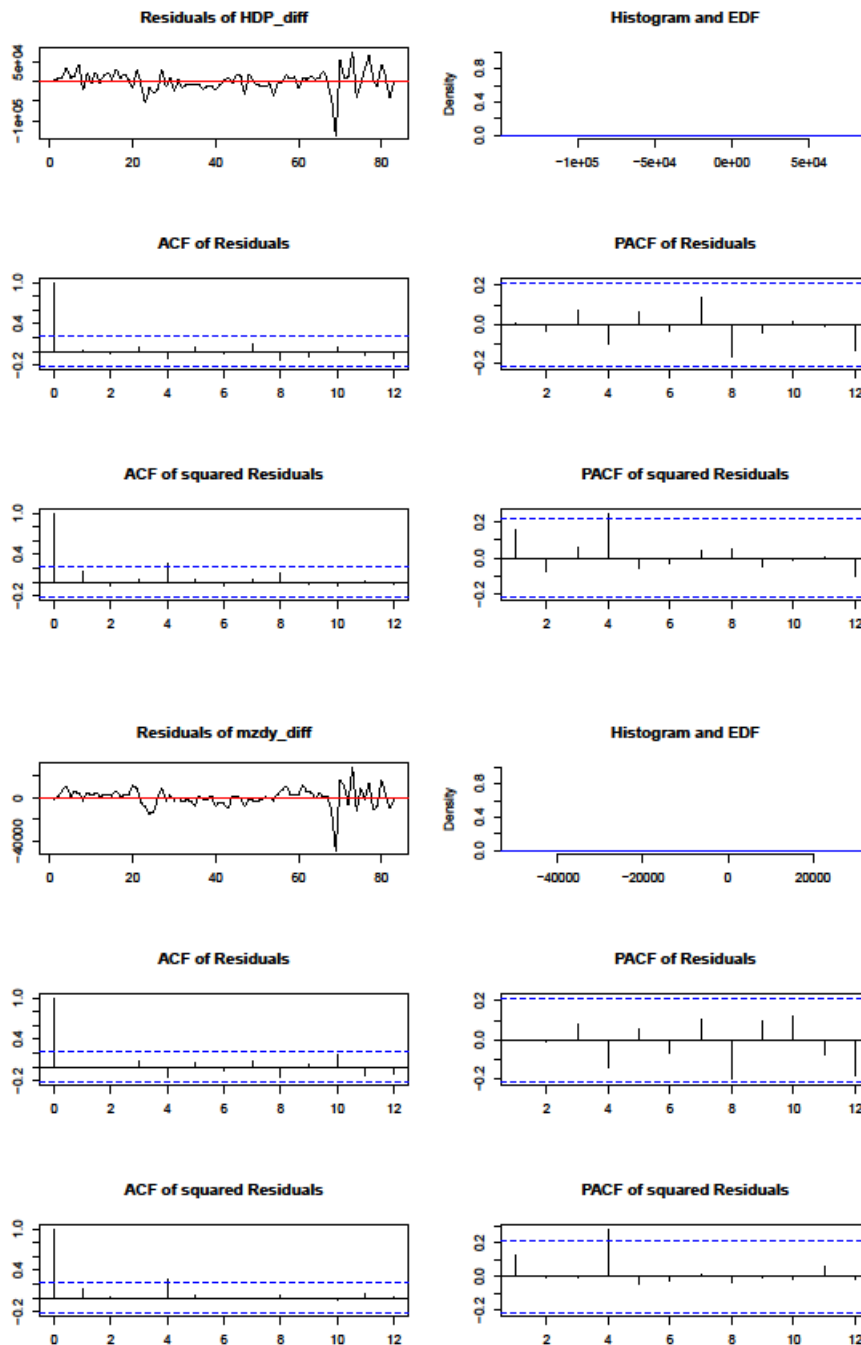
Nyní k výběru vhodného modelu pomocí funkce *VARselect* pro výběr modelu vektorové autoregrese (VAR) s použitím různých specifikací (konstantní, trend, obě, žádná) a jejich vyhodnocení na základě různých informačních kritérií (AIC, HQ, SC, FPE). Všechny specifikace vyhodnotily model řádu 5. Za pomoci funkce *VAR* a diagnostik modelů (Portmanteauva testu, analýzy reziduí, ...) se rozhodujeme finálně pro model s trendem. Model s trendem a jeho diagnostiky si vypíšeme/vykreslíme

Provedeme Portmanteau test

```
## Portmanteau Test (asymptotic)
##
## data: Residuals of VAR object hdp mzdy.odhad4
## Chi-squared = 41.424, df = 44, p-value = 0.5826
```

Protože p-hodnota (0,1824) je vyšší než běžná hladina významnosti 0,05, neexistuje dostatečný důkaz pro zamítnutí nulové hypotézy o neexistenci autokorelace v reziduích. V reziduích modelu VAR nebyla zjištěna žádná významná autokorelace.

Provedeme ARCH test (Autoregressive Conditional Heteroskedasticity), který pro vícerozměrná data posuzuje, zda v reziduích vícerozměrného modelu časové řady důkaz podmíněná heteroskedasticita.

```
## ARCH (multivariate)
##
## data: Residuals of VAR object hdpmzdy.odhad4
## Chi-squared = 39.262, df = 45, p-value = 0.7128
```

Protože p-hodnota (0,7128) je vyšší než běžná hladina významnosti 0,05, neexistuje dostatečný důkaz pro zamítnutí nulové hypotézy o neexistenci ARCH efektů v

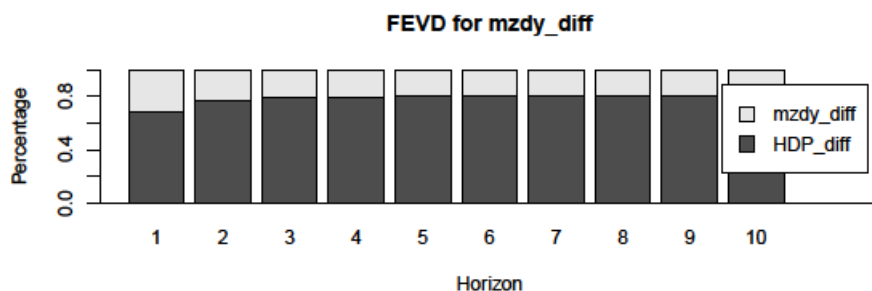
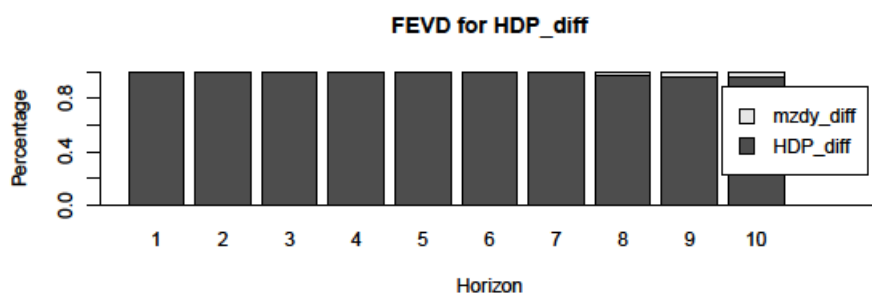
reziduích. Jinými slovy, v reziduích modelu VAR neexistuje žádný významný důkaz podmíněné heteroskedasticity.

Dále testujeme normalitu, šikmost a špičatost reziduí.

```
## $JB
##
## JB-Test (multivariate)
##
## data: Residuals of VAR object hdp mzdy.odhad4
## Chi-squared = 176.07, df = 4, p-value < 2.2e-16
##
## $Skewness
##
## Skewness only (multivariate)
##
## data: Residuals of VAR object hdp mzdy.odhad4
## Chi-squared = 28.644, df = 2, p-value = 6.025e-07
##
## $Kurtosis
##
## Kurtosis only (multivariate)
##
## data: Residuals of VAR object hdp mzdy.odhad4
## Chi-squared = 147.43, df = 2, p-value < 2.2e-16
```

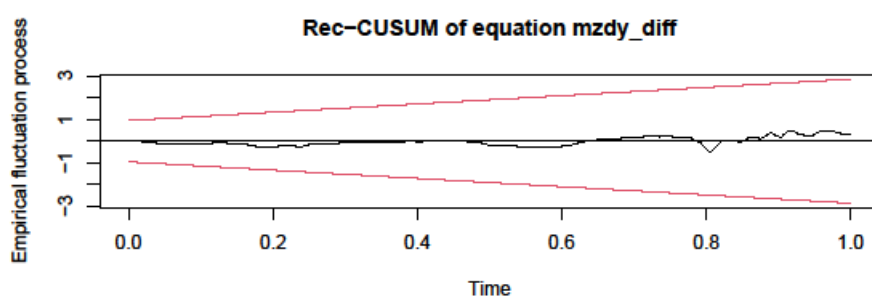
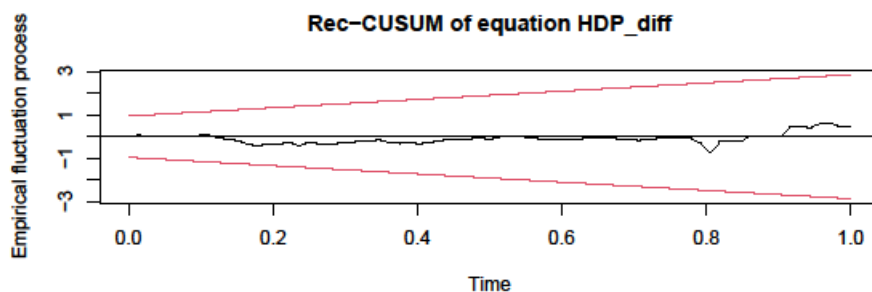
Nulové hypotézy zamítáme ve všech třech případech, tedy: rezidua nejspíše nejsou normálně rozdělena, mají nadměrnou šikmost i špičatost.

Nyní uděláme rozklad chyby předpovědi pro každou proměnnou ve VAR modelu při predikci.

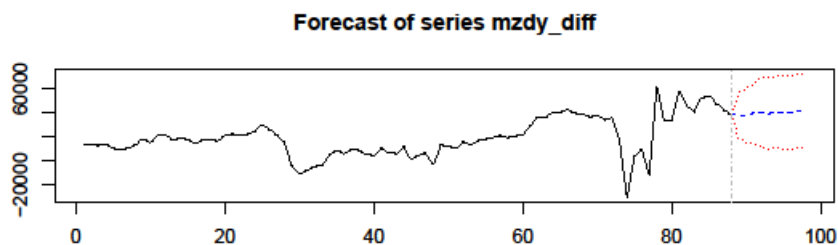
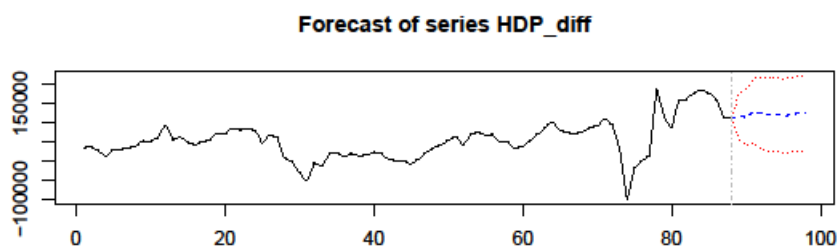

Proměnná HDP není skoro vůbec ovlivněna proměnnou mzdy. Naopak proměnná mzdy je ovlivněna z 68 % proměnnou HDP.

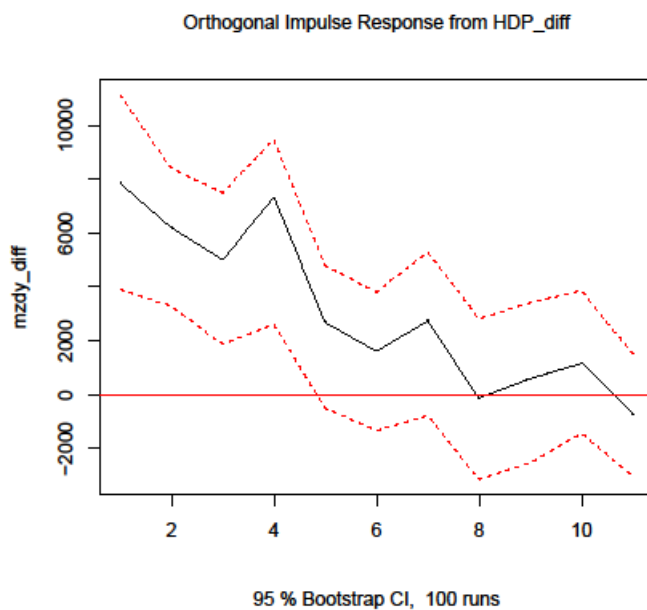
Dále si vykreslíme graf znázorňující stabilitu VAR modelu

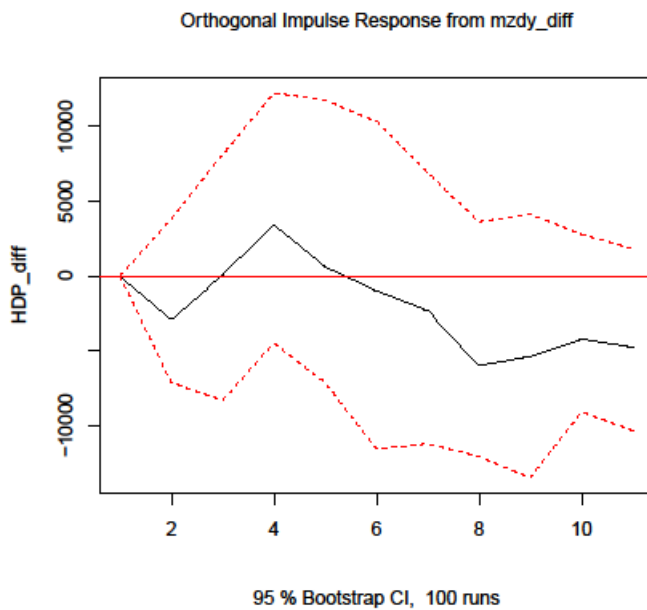
Statistiky se pohybují v rámci určitého rozmezí, model je tedy stabilní. Dále jsme si vykreslili predikci obou proměnných s 95% intervaly spolehlivosti

Nyní se přesuňme na impulse-response analýzu. Prvně si zobrazíme impulzní odezvu ve směru, kdy HDP je impuls a mzdy jsou odezva.

Celkově lze říci, že HDP má negativní vliv na mzdy a platy. Dále si zobrazíme impulzní odezvu ve směru, kdy mzdy jsou impuls a HDP je odezva.

V prvních čtyřech obdobích mají mzdy pozitivní dopad na HDP, naopak dále negativní. Avšak vidíme, že analýza je statisticky nevýznamná.

Nakonec provedeme testy na Grangerovu kauzalitu

```
causality(hdpmzdy.odhad4, cause="HDP_diff")
## $Granger
##
## Granger causality H0: HDP_diff do not Granger-cause mzdy_diff
```

```

##
## data: VAR object hdp mzdy.odhad4
## F-Test = 1.493, df1 = 5, df2 = 144, p-value = 0.1957
##
##
## $Instant
##
## H0: No instantaneous causality between: HDP_diff and mzdy_diff
##
## data: VAR object hdp mzdy.odhad4
## Chi-squared = 33.551, df = 1, p-value = 6.942e-09

causality(hdp mzdy.odhad4, cause="mzdy_diff")

## $Granger
##
## Granger causality H0: mzdy_diff do not Granger-cause HDP_diff
##
## data: VAR object hdp mzdy.odhad4
## F-Test = 0.89088, df1 = 5, df2 = 144, p-value = 0.489
##
##
## $Instant
##
## H0: No instantaneous causality between: mzdy_diff and HDP_diff
##
## data: VAR object hdp mzdy.odhad4
## Chi-squared = 33.551, df = 1, p-value = 6.942e-09

```

V obou případech nezamítáme nulovou hypotézu, tedy nelze říct, že by existovala Grangerova kauzalita mezi mzdami a HDP nebo naopak.

Naopak v obou případech Chí-kvadrát test ukazuje velkou statistickou signifikanci testu. To znamená, že máme dostatečné důkazy na to, abychom zamítli nulovou hypotézu a mohli přijmout alternativní hypotézu o existenci okamžité příčinnosti mezi mzdami a HDP a naopak. To znamená, že změny v jedné proměnné mají okamžitý vliv na změny v druhé proměnné.